

**John Lewis Gaddis, *The Landscape of History*
– *How Historians Map the Past*, Oxford University
Press, Oxford 2002, 192 стр.**

Џон Луис Гедис је амерички историчар, еминентни стручњак за период Хладног рата, назван и “деканом хладноратовских историчара“, тренутно професор војне и поморске историје на Универзитету Јејл. Најважнији радови које је до сада објавио су *The Long Peace: Inquiries into the History of the Cold War* (1987), као и два дела преведена на српски језик: *Хладни рат: ми данас знамо*, Београд 2003. и *Изненађење, безбедност и искуство Америке: предавања о америчкој цивилизацији и управљању*, Београд 2008. Текст који је пред нама је плод ауторовог боравка на Балиол колеџу у Оксфорду, када се уместо очекиваних предавања о Хладном рату одлучио да време са студентима проведе расправљајући о методологији, на основу дела Марка Блока *Занат историчара* и Едварда Х. Кара *Шта је историја?*, које сматра најзначајнијим радовима о историографској методологији. Одлука је образложена потребом да се историчар стално враћа преиспитивању сопствене методологије. Дело је подељено на седам целина, али се кроз цео текст намећу две теме: приступ прошлости и однос према другим наукама заједно са могућим новим методама истраживања.

Гедис је чувену слику Каспара Давида Фридриха, *Сањар*, где посматрачу леђима окренут младић са врха планине посматра пејзаж, искористио као симбол за историографију. Као што су нама младићева осећања, с обзиром да му не видимо лице, страна, аутор тврди да тако и историографији апсолутна прошлост остаје недокучива. Он се супротставља постмодернистичкој аргументацији позивајући се на Карове речи (које се не односе на Фридрихову слику, већ на било коју планину): „то што планина са различитих страна изгледа другачије не значи да не постоји“ – и једино што нам преостаје је наш поглед на њу (поглавље 1. *The Landscape of History*). У циљу одбране од постмодернизма Гедис користи и тврдњу математичара Беноа Манделброта, засновану на фракталној геометрији, где су фрактали, геометријски облици, неописиви еуклидовском геометријом, да је дужина обала Велике Британије различита зависно од тога на који начин приступимо мерењу. Гедис тврди да постмодернизам има проблем да прихвати да карте Велике Британије, иако несавршене, ипак постоје. Изнета је и тврдња да због променљивих потреба садашњости не могу постојати вечни научни ставови о прошлости,

као што је писао Бенедето Кроче – „сва историја је савремена историја“, или како је Кар истакао „историја је бескрајни дијалог прошлости и садашњости“. Поредећи историографију са картографијом, Гедис инсистира на потреби историчара да прихвати да је његов рад, као и свака карта, само део реалности. Како је предмет истраживања историографије веома сложен, Гедис инсистира на прихватању сложених доказа и релативне непрецизности, тврдећи да је наратив најбоље оруђе којим се историчари могу послужити. У одбрану историје као науке, Гедис указује на палеонтологе, геологе и астрономе, који такође тешко могу да испуне тврде „еуклидовске“ услове општих закона, лабораторијске поновљивости и предвидљивости. У времену Ајнштајновог релативизма, Хајзенберговог метода неодређености и теорије хаоса, такви захтеви, као и захтеви да историографија користи графиконе, матрице и да рангира узроке по значају, чине се превазиђеним.

Питање о евентуалном постојању независне варијабле у историографији, које често долази из других друштвених наука, Гедис решава позивајући се на филозофа Мајкла Оукшота, тврдњом да историчари виде реалност као мрежу међузависних узрочности, тако да за њих независна варијабла не може постојати (4. *The Interdependency of Variables*). Кроз читав текст провејава скептичан став према методама друштвених наука које се односе на предвидљивост – Гедис тврди да је поједностављивање прошлости једини начин да се теорије о предвиђању одрже (главни аргументи за могућност предвиђања је тзв. теорија рационалног избора, посебно важна за економисте, али ако се прихвати да је рационалност појединца врло променљива категорија и да зависи од датог тренутка, теорија о рационалном избору више се не може одржати). Приликом истраживања појединог феномена аутор инсистира на утврђивању неопходних и довољних, односно рационалних и случајних узрока, дефинишући контекст као зависност довољног од неопходног (6. *Causation, Contingency and Counterfactuals*). Управо ту аутор по први пут напушту Карову путању због различитог разумевања случајности. Преко проблема Клеопатриног носа, односно да ли је његов изглед утицао на ток историје, који је Кар одбацио, Гедис уводи из природних у историјску науку идеју да мале разлике у почетним условима (тзв. ефекат лептира) могу довести до потпуно различитих исхода (6. *Causation, Contingency and Counterfactuals*). Гедис указује и на рад француског математичара Анрија Пуанкареа о плуралној каузалности, односно о теорији хаоса, где иако је систем детерминисан и постоје шаблони, он никако није предвидљив (по Гедису, историчари би требало да прихватају само зависну, али не и категоријску узрочност). У истом поглављу изнета је и идеја о посматрању света као система, да се може приметити да постоје шаблони, да је фрек-

вентност догађаја обрнуто пропорционална интезитету и да увек постоји неки еквилибријум који се полако нарушава (5. Chaos and Complexity).

Иако је потрага за универзалним законима напуштена, Гедис тврди да с обзиром да историја треба да има применљивост, историчар треба да тежи генерализацији, али како је он назива „партикуларној генерализацији“, и да мора стално да балансира између партикуларизације и генерализације. Позивајући се на дело *Владалац*, тачније на део где Макијавели Лоренцу Медичију указује на значај „паковања“ велике количине информација у компактну и корисну целину из које ће читалац извући корисна искуства за будућност, Гедис указује на значај правилне дестилације информација кроз тзв. „историографски левак“. С обзиром да нико не може да зна шта је све Наполеон урадио на дан Битке код Ватерлоа, потребно је истаћи оно што је неоспорно утицало на ток тог значајног дана. Током процеса објашњавања појединог феномена, преко преживелих структура и извора дуж целог процеса њиховог настанка, Гедис тежи проналажењу периода, не када долази до „боцкања“ еквилибријума (*punctuated equilibrium*) – с обзиром да еволуција није линеарна и да постоје дуги периоди стабилности – већ када је дефинитивно нарушен еквилибријум, када је достигнута тачка када је повратак на старо постао немогућ („point of no return“). У тим турбулентним тренуцима постоје шансе за најразличитије исходе – како их Гедис назива, то су „прозори могућности“ (*windows of opportunity*). Гедис напушта традицију Едварда Кара и када је у питању виртуелна историја. Иако је тај термин употребио само једном, он помиње *counterfactual thinking*. Аутор на употребу маште (подразумева се останак у границама могућег) гледа као на добру интелектуалну вежбу – „Ако остале науке могу тако кренути у опит, зашто не би могли и историчари?“ – и као на могући начин доласка до нових сазнања, позивајући се на реченицу коју Блок није стигао да до краја објасни: „тражити оно што је најлакше могло бити избегнуто“, која и код Блока можда наговештава другачије постављање проблема (6. Causation, contingency and counterfactuals).

Један од изазовнијих ставова овог дела је Гедисово тврђење да посматрајући историју XX века, пре свега успон тоталитарних система, не треба бежати од моралних судова, који су свесно или несвесно увек ту. Негативан пример за Гедиса је пре свега Марк Блок, трагично настрадали 1944. године, који је упркос чињеници да је већ био ухапшен инсистирао у свом тексту на изостављању моралних судова и поштовању аутономије прошлости (7. Molecules With Mind of Their Own). Нажалост, остаје утисак да аутор није у потпуности објаснио свој став, већ је питање око конкретног начина исказивања моралних судова који би био прихватљив за науку оставио отвореним.

Аутор кроз читав текст позива историчаре да се врате методологији. Износи своје искуство да историчари у дијалогу са другим научницима често невољно и недовољно јасно износе основне методолошке поставке науке и тако, по Гедису потпуно непотребно, стварају слику о методолошки „климавој“ дисциплини. Дело Џона Луиса Гедиса намењено је и студентима и научницима јер представља умешно створену комбинацију опште прихваћене научне доктрине и храбрих идеја о томе какви би могли бити даљи правци развоја науке.